

LOUIS HAY

Genetikus kritika: újfajta közelítés az íráshoz?*

1. „ACROSS BORDERS” KUTATÁSI TERÜLET

A genetikus kritika meghatározása egyszerű: a szellemi alkotások létrehozásának eszközeként tanulmányozni az írást. Ez az eszközfunkció önmagában is különleges, hiszen minden kultúrában a lejegyzők [scripteur] elenyésző része alkalmazza olvasók tömege számára. E paradox gyakorlat elemzése a múlt század nyolcvanas éveiben alakult ki a strukturális kritika nyomán, amitől azonban egy episztemológiai váltás miatt különbözik is. A genetikus kutatást az írás kommunikatív szerepe helyett annak produktív funkciója foglalkoztatja, vagyis struktúrák helyett folyamatokat vizsgál. Az eljárás az írott nyelv grafikus leleteinek empirikus vizsgálatán keresztül jött létre, melyekben a genetikus kritika a szellemi termelés megfigyelhető nyomait elemzi, legyen szó tudományos, filozófiai, különösképpen pedig irodalmi kéziratokról. A kéziratok felé fordulás több célt szolgál, az írásbeliség civilizációjának századairól tanúskodó dokumentumok ezreinek kutatása előtt nyitja meg az utat. E vizsgálódások nyomán a genetikus kritika nemzetközi kutatási területté vált, melyet még távolról sem merítettek ki, ezért a kutatók tökéletesen nyugodtak lehetnek diszciplínájuk jövőjét illetően. Másfelől a genetikus kritika az alkotófolyamat kézíratait tanulmányozza, melyekben az írás a leginkább összetett funkciójában jelenik meg, ezáltal pedig a klasszikus kritikai interpretáció kereteit meghaladó elméleti kérdéseket vet fel. E kérdéseknek köszönhetően vált a genetikus kritika olyan interdiszciplináris vállalkozássá, mely egyszerre képes párbeszédbe lépni a kísérleti kutatásokkal és a gyakorlati diszciplínákkal. Az említett jellegzetességeinél fogva a genetikus kritika az „across borders” kutatás kitűnő példája.

Lássuk hát előbb az eszközöket! A CNRS¹ interdiszciplináris felépítése lehetővé tette, hogy az informatikai kutatóközponttal együttműködve kísér-

* A tanulmány a 2014. február 19. és 22. között Párizsban megrendezett *3rd Writing Research Across Borders* konferencián elhangzott előadás tanulmánykötetben megjelent változata. Köszönetet mondunk a kötet szerkesztőinek, amiért hozzájárultak a fordítás közléséhez. [A szerk.]

¹ A CNRS (Centre National de la Recherche Scientifique) egy multidiszciplináris francia kutatási közintézmény, és a nemzeti oktatásért, felsőoktatásért és kutatásért felelős miniszter alá tartozik.

leteket végezzünk. A kézírás sajátosságainak elemzésével olyan statisztikai jellegzetességeket is feltárhatunk, melyek az emberi szem előtt rejtve maradnak.

Ez az eljárást kétfelésképpen is továbbvihető. A minden kézírásban meglévő invariáns vonásokat arra használtuk, hogy megkülönböztessük az író és titkára bejegyzéseit, megfordítva pedig az egyazon kézírásban előforduló ingadozások segítségével felismerhetővé váltak a keletkezési folyamat szakaszai. Hely hiányában most nem tudjuk részletesen bemutatni a felhasznált technikákat, csak az informatikai eszközök szerepét hangsúlyozzuk, melyek hathatósan hozzájárultak ahhoz, hogy a genetikus kritikai kutatások a mai kor követelményeinek megfelelő feltételek között folyhassanak. A genetikus kritika szakértői egyébként szíves örömet tekintik a számítógépet a kéziratok tanulmányozására valaha feltalált legpompásabb eszköznek.

Ám a genetikus kritika nemcsak technikai eszközöket, hanem alapvető jelentőségű információkat is köszönhet a természettudósoknak, különösképpen a kognitív kutatásoknak. Hogy csak két friss példát említsünk, egy francia-svájci kutatócsoport² igazolni tudta, hogy a frontális lebenyben egy, az írás feldolgozására specializálódott idegközpont található. Ez a központ a verbális reprezentációk és a kéz mozdulatai közti közvetítésért felel, ami igazolja, hogy az írás aktusa sajátos aktus, megvilágítja, hogy kognitív értelemben miért válik külön az írás és a rajzolás aktusa a kéziratokon. A Nemzeti Egészségügyi és Orvostani Intézet [INSERM] kutatócsoportja egyébként a néma olvasás – és ezzel együtt az írás – során a hallókéreg aktiválódását figyelte meg.³ Eredményeiknek köszönhetően jobban értjük, hogy a szavak hangzása milyen szerepet játszik az írás folyamatában. A neuropszichológia megmutatta, hogy az írás aktusának motoros programjaihoz hozzátartozik a betűvonalak/vonások grafikus memóriája. Ez a memória tartalmaz egy mintázatot, ami minden kézírás egyediségét meghatározza, és ami alapvető jelentőségű adat a

² Jean-François DÉMONET, François CHOLLET, Stuart RAMSAY, Dominique CARDEBAT, Jean-Luc NESPOULOUS, Richard WISE, André RASCOL et Richard FRACKOWIAK, „The Anatomy of phonologic and semantic processing in normal subjects”, *Brain* 115 (1992): 1753–1768; Vincent LUBRANO, Franck-Emmanuel ROUX et Jean-François DÉMONET, „Writing specific sites in frontal areas: a cortical stimulation study”, *Journal of Neurosurgery* 101, no. 5. (2004): 787–798; Franck-Emmanuel ROUX, Jean-Baptiste DURAND, Emilie RÉHAULT, Samuel PLANTON, Louisa DRAPER et Jean-François DÉMONET, „The neural basis for writing from dictation in the temporoparietal cortex”, *Cortex* 50 (2014): 64–75.

³ Stanislas DEHAENE, Felipe PEGADO, Lucia W. BRAGA, Paulo VENTURA, Gilberto NUNES FILHO, Antoinette JOBERT, Ghislaine DEHAENE-LAMBERTZ, Régine KOLINSKY, José MORAIS et Laurent COHEN, „How learning to read changes the cortical networks for vision and language”, *Science* no. 330. (2010): 1359–1364.

genetikus kritika számára. Mindezek példák csupán, ám ebből is látható, hogy miért vár annyi mindent a genetikus kritika a kognitív kutatásoktól.

És most néhány szó a humán tudományok kutatásairól, mindenekelőtt a nyelvészetről, amely lehetővé tette a genetikus kritika számára, hogy egészen új terepen közelítse meg a nyelv, a beszéd és az írás viszonyait. Erről nemrég a következőt olvastam egy szakértő tollából: „az írás nem része a nyelvnek [...]. Az írás csupán a nyelv grafikus reprezentációja.”⁴ Olybá tűnik, hogy a kéziratok genetikus kritikai vizsgálata nem támasztja alá ezt a hagyományosan negatív szemléletmódot. Épp ellenkezőleg: az alkotófolyamat kézírataiban az írás a beszéd mintájára *in statu nascendi* jelenik meg. A genetikus kritika a mondat szinkron tanulmányozása helyett a visszafordítható időben végbemenő folyamat diakronikus vizsgálatára vállalkozik. Így született meg a diszciplína új ága, az írásbeli megnyilatkozás nyelvészete. Ez az új elméleti perspektíva az amerikai pszichológusok, Flower és Haynes, valamint a francia nyelvész, Émile Benveniste munkáit viszi tovább. Tudjuk, hogy Benveniste kézíratait nemrégiben fedezte fel egy ITEM-es⁵ kollégánk, Irène Fenoglio. Az általa vezetett munka kettős értelemben is genetikai, hiszen az írás elméletét vizsgálja az írásnak abban a pillanatában, amikor épp papírra vetik. Ő és kollégái azonban nálam sokkal avatottabban beszélnek erről, ezért szíves figyelmükbe ajánlom a tanulmányaikat.⁶ Én egy másik gyakorlati diszciplínánál, a történeti kutatásoknál szeretnék megállni. Az írásról szóló munkákban a történeti dimenzió nem mindig jelenik meg kellő hangsúllyal, pedig egyszerre teszi lehetővé az írásbeliség kulturális technikáinak megértését és fejlődésük bemutatását.

⁴ Christian TOURATIER, „Les écritures, approche linguistique”, in *Écriture-Approches en sciences cognitives*, éd. Anne PIOLAT, 69–90 (Aix en Provence: Publications de l’Université de Provence, 2004).

⁵ Az ITEM betűszó az Institut des Textes et Manuscrits Modernes-t [Modern Szövegek és Kéziratok Intézete] jelöli.

⁶ Különösen: Irène FENOGLIO, „Conceptualisation et textualisation dans le manuscrit de l’article « Le langage et l’expérience humaine » d’Émile Benveniste: Une contribution à la génétique de l’écriture en sciences humaines”, *Modèles linguistiques* 59, no. 1. (2009): 71–99; Irène FENOGLIO, „Benveniste auteur d’une recherche inachevée sur « le discours poétique » et non d’un « Baudelaire »”, *Semen* no. 33. (2012): 121–162.

2. VÉGIGKÖVETNI, AHOGY AZ ÍRÁS BEÍRÓDIK AZ IDŐBE ÉS A TÉRBE

A genetikus kritikát általában a mai világ termékének tartják, pedig gyökerei régre nyúlnak vissza. Az alkotófolyamat első dokumentumai a középkor végétől maradtak ránk. Megjelenésük hosszú folyamat eredménye, ami a korai középkorban kezdődött azzal, hogy az oldal általánossá vált, és felváltotta a *volument* [volumen], a tekercsre írást – ez az a tekercs, ami manapság a képernyőn való görgetéssel tér vissza. Az oldalról másutt már volt alkalmam szólni, most csak alakítható, anyagi hordozó funkcióját említem meg. Ez a banálisnak tűnő funkció helyezte az írást háromdimenziós környezetbe. A számos példa közül a német regényíró, Friederike Mayröcker dolgozószobája említhető.



1. ábra: A német költőnő, Friederike Mayröcker dolgozószobája.

(Fotó: Herlinde Koelbl)

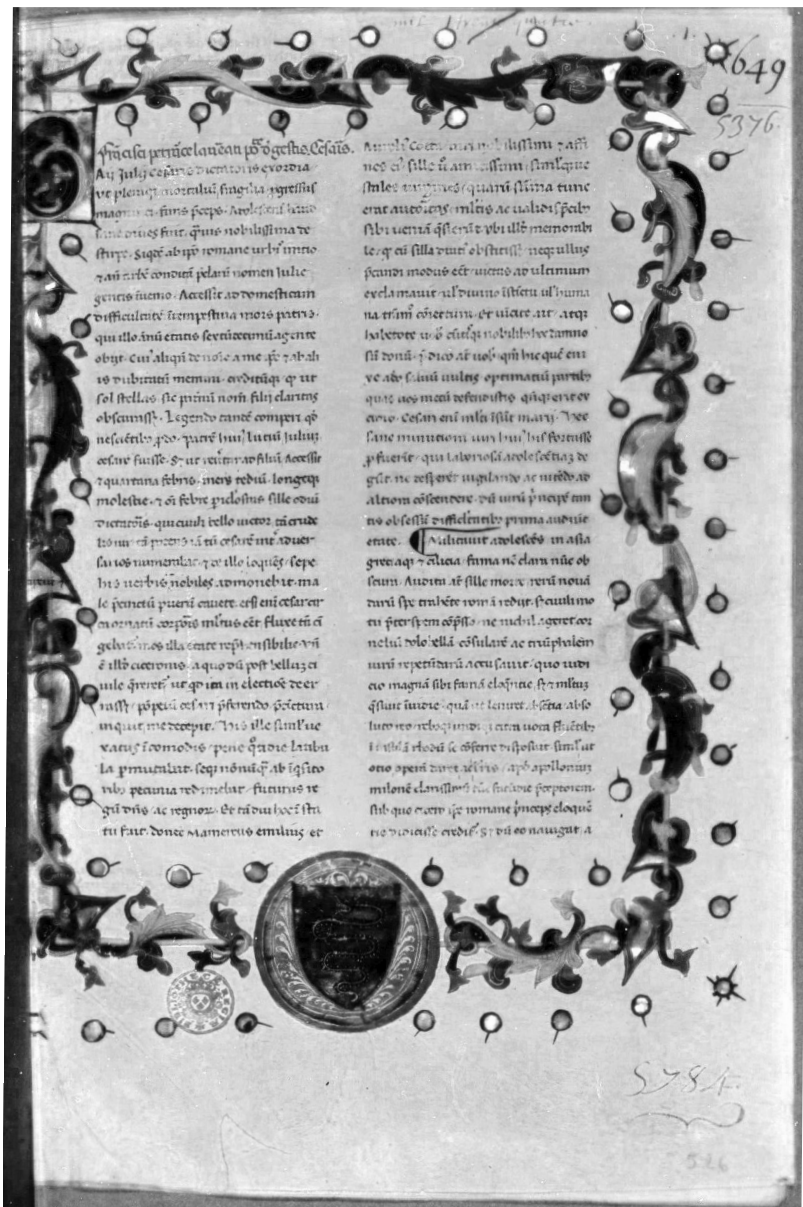
Képzelnék el ugyanezt a dolgozószobát teljesen üresen, egyetlen számítógéppel az asztalon. Eltűnnek a térbeli fogódzók, és egyetlen sík felszín hagy-nak a képzelet munkájának.

Az oldalt követő másik jelentős újítás a szó feltalálása. A monasztikus kö-zépkor közepén a segédvonalhoz igazított írás folyamatos vonala megszakad, a szavakat pedig hagyja szabadon kiáradni a lapra. Ettől fogva az író tetszése szerint alakíthatja: hozzáadhatja, áthelyezheti, sőt a palimpszesztet kaparó pengét felváltó áthúzásnak köszönhetően törölheti is őket. Végül az utolsó találmány a technikai fejlődésnek köszönhető: a 13. századi Itáliában megho-nosodik a papír, ami jobban kezelhető, mint a pergamen, és ez az utolsó lánc-szem ebben a napjainkig tartó hosszú történetben. Ezzel pedig körbe is ér-tünk a piszkozat születésének útján, ez a technika tette lehetővé a modern idő-kben a tollal való alkotást. A bejárt útról tanúskodik két ismert dokumen-tum, melyek segítségével szinte a szemünk előtt jelenik meg az írás új eszköze. Itt látható Petrarca utolsó művének, a *De Gestis Caesaris*nak az első oldala (2. ábra).

A 2. ábrán latin nyelven, prózában, a középkori szokásoknak megfelelően két oszlopba, gótikus betűkkel írott és pompás ornamentikus kerettel díszí-tett szöveg olvasható. A 3. ábrán ugyanettől a szerzőtől látható a *Canzoniere* kézírata.

Ez az egyik első ismert piszkozat. A teljes lapon mindenfelé elszórva több, olaszul írott – ez a kor újítása – szonettkezdemény található: kurzív folyóírás áthúzásokkal, sorok közötti betoldásokkal, javításokkal. A modern szokásnak megfelelően a vertikális áthúzás azt jelöli, hogy a munka befejeződött ezen a lapon. A lapszélen, immár latinul, metadiszkurzus tűnik fel, amit manapság „szerzői munkajegyzetnek” hívunk, ezek a költő önmagának szóló instrukci-ói: „ez jobban hangzik”, „ezt máshogy”, és gyakran a későbbiekre vonatkozó latin megjegyzései: „vel” [lásd]. Ugyanakkor először helyez el író önéletrajzi szöveget kéziratán: „1368. május 19-én éjjel felkelek, hogy újból dolgozni kezdjek egy huszonöt éves költeményen”. Ez az első, vagy legalábbis az egyik első alkalom, amikor az író, a ma már ismert gyakorlatnak megfelelően, író-ként tűnik fel az írásban. A két dokumentumot egy korszak választja el egy-mástól.

Kétszeres szerencse, hogy a kéziratok ránk maradtak: kortársai Petrarca iránti csodálatának köszönhetjük, valamint annak, hogy biztos helyen, a Va-tikánban vigyáztak rájuk. Itáliában ezután – más európai országoktól eltérően – a híres szerzők körüli kultusz lehetővé tette a kéziratok egészen napjainkig tartó megőrzését. Franciaországban egészen a 18. század végéig, a 19. század



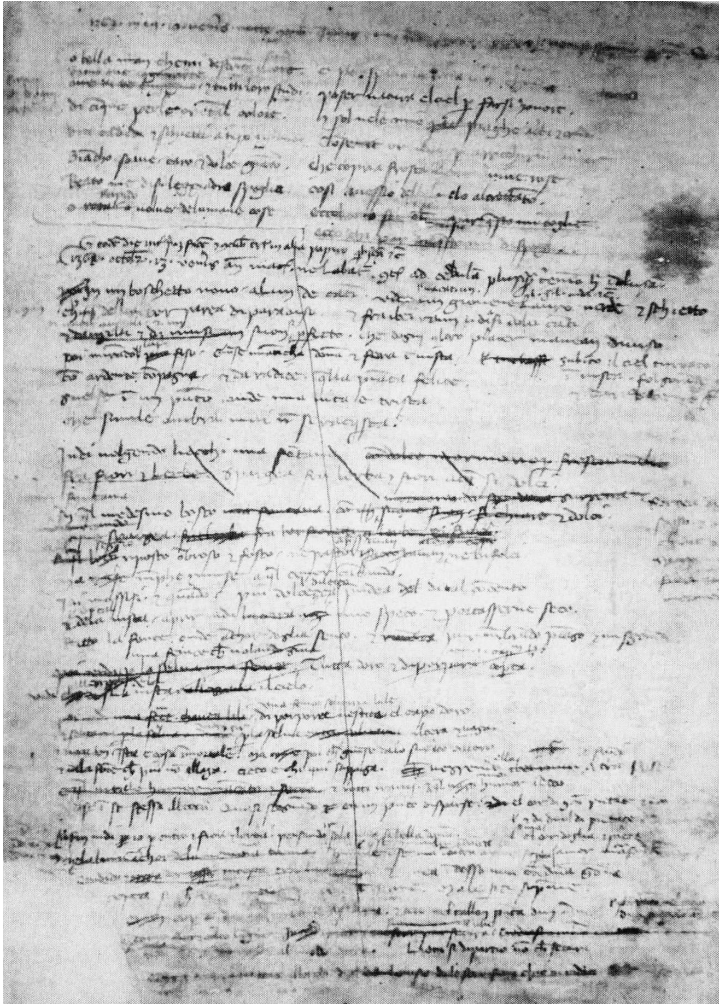
2. ábra:

De Gestis Caesaris, Petrarca díszes kézírata (1374).

Alul a Viscontiak címere idegen betoldás.

(Bibliothèque Nationale de France, kézírattár)

elejéig kellett várni arra, hogy előbb magán-, majd állami kéziratgyűjtemények jöjjenek létre. A tudományos vagy irodalmi alkotások keletkezéséről tanúszkodó dokumentumok könyvtárak homályában, polcokon heverték, míg úttörő kutatások a tudomány tárgyává nem alakították e relikviákat.



3. ábra:

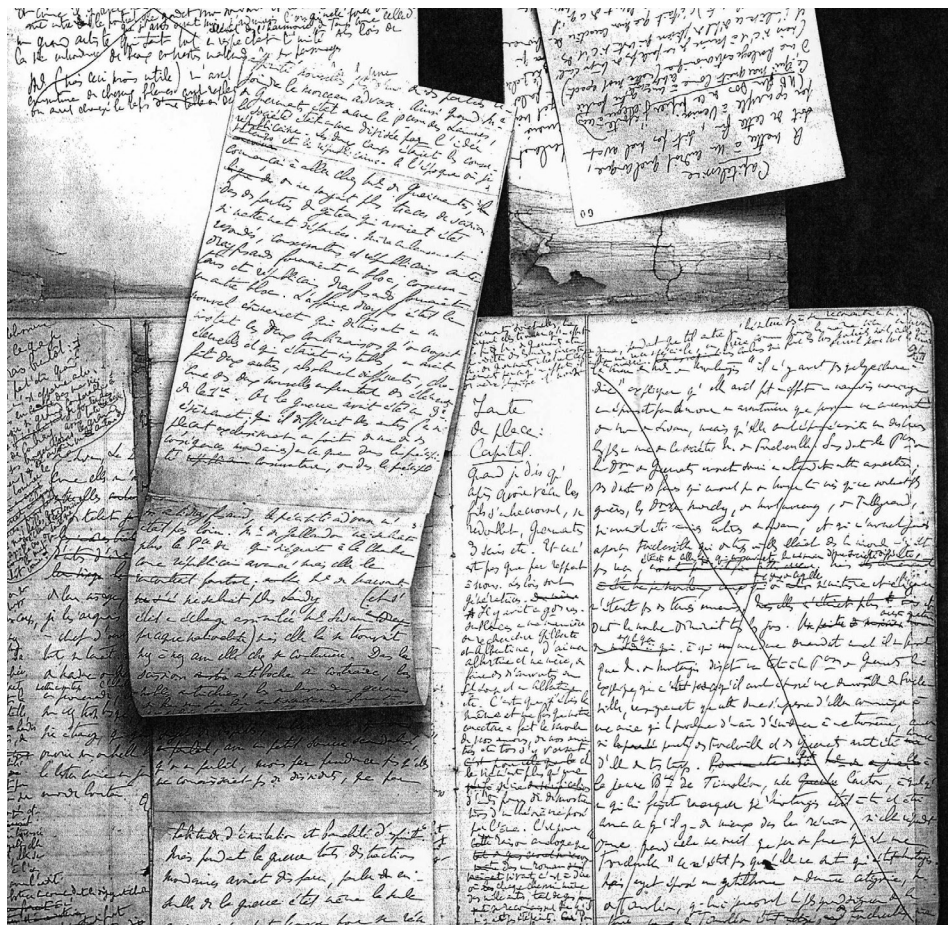
Canzoniere,

Petrarca kézírásos pizskozata (1335 után).

(Biblioteca Vaticana, Ms. Lat., Città de Vaticano)

3. AZ ANYAGI ÉS A SZIMBOLIKUS KÖZTI INTERAKCIÓ MEGÉRTÉSE

Most pedig lássuk a genetikus kritika vizsgálati terepét. A kézirat elemzése az anyagi tárgy, vagyis a kéziratoldal és a grafikus bejegyzések szimbolikus rendszere közti interakcióra irányul. A tárgy, a kéziratoldal az írást vizuális egységek szekvenciáira osztja, melyek fokozatosan szövegegységekké állnak össze. Ezt támasztja alá az is, hogy az írók igyekeznek a szöveg kiterjedéséhez igazítani a lapot. Itt vannak például Marcel Proust „papírtekercei” (4. ábra).

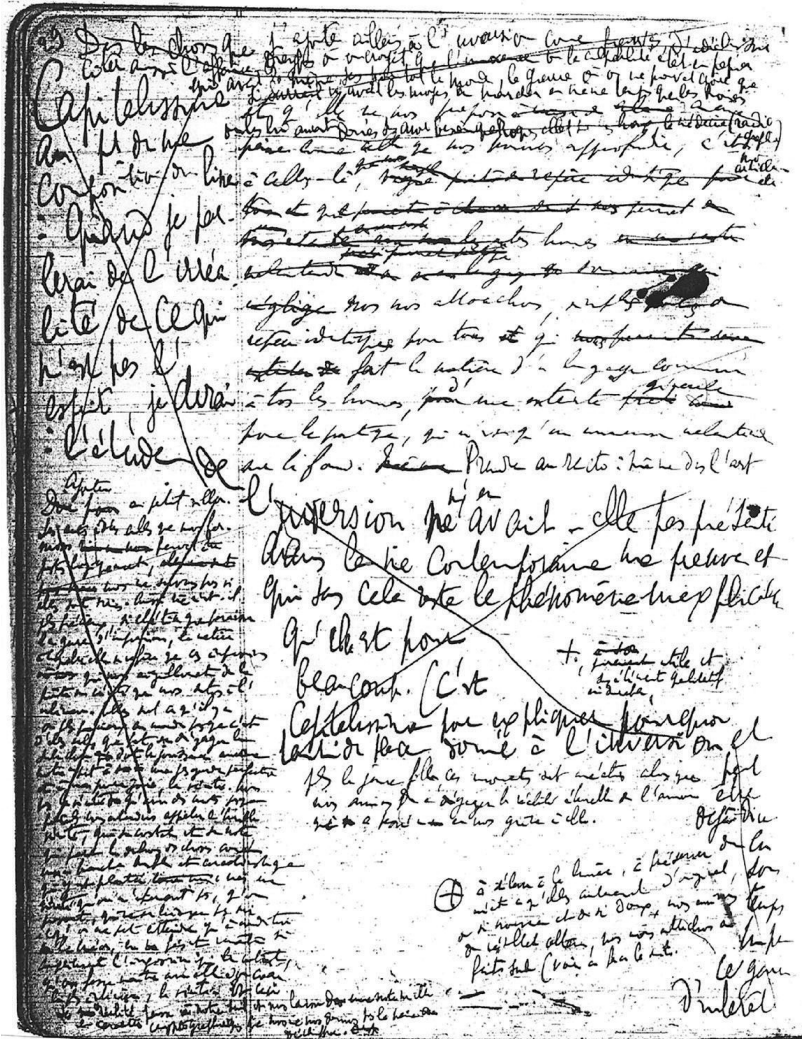


4. ábra:

Marcel Proust *Az eltűnt idő nyomában* lapjaiból készített „papírtekercei”.

(Bibliothèque Nationale de France, kéziratár)

Olyan összetoldásokról van szó, melyek akár egy méternél is hosszabbak lehetnek. A lap felületén ezzel szemben az írott nyelv szimbolikus rendszere határozza meg a szöveg kiterjedését, amit *Az eltűnt idő...* 57. füzetének a következő lapján figyelhetünk meg (5. ábra).



5. ábra:

Marcel Proust írástörödékeinek eloszlása *Az eltűnt idő...* egyik kéziratoldalán.
(Bibliothèque Nationale de France, kéziratár)

Szétszórva, a képzelet sodrának rendezetlenségében, több sorozatban bomlanak ki a töredékek. Az előző oldal szövege átnyúlik a lap közepén lévő felületre, de megszakítja egy margóra szorult reflexió, ami felfedi az író inspirációját: a „Kapitalizmus” szó tűnik fel nagy, izgatott betűkkel. Ezt követően utalásokon vagy újabb betoldásokon keresztül az írás visszatér az előző oldalakhoz. Az a legfigyelemreméltóbb ezekben a feljegyzésekben, hogy a regény legkülönbözőbb részeire utalnak: a középső rész a *Swannhoz*, *Az eltűnt idő...* elejéhez, a margón és a „Kapitalizmus” szóval kezdődő töredék pedig a regény végéhez, *A megtalált idő*höz tartozik. Proust rendkívüli memoárja töredékekkel dolgozik, ezekből komponál hatalmas regényfolyamot, mi pedig valós időben lehetünk tanúi az irodalomtörténetben előzmény nélküli szöveg születésének.

Proust ugyanakkor arra is megtanít, hogy egy kézirat nem csupán szavakból áll. A lapon az alfabetikus kódot nem fonetizált és nem verbalizált jelek hálózata veszi körül. A szöveg elrendezése a lapon, a kézjegy változásai, a grafikus megjelenés játéka mind olyan szemiotikai információkat hordoznak, melyek kiegészítik a verbális információkat. A genetikus kritika a szellemi alkotás két nagy szimbolikus rendszeréből meríti adatait: a nyelvből és a mentális képzetekéből. Néhány konkrét példán keresztül szeretném megmutatni őket működés közben.

Az alább látható dokumentum Charles Sanders Peirce kéziratát ábrázolja (6. ábra).

Egy rajz, vagy ahogy Peirce nevezte őket, „egzisztenciális diagram” körül verbális megjegyzés pontosítja, hogy milyen szerepet játszanak a három „fine object” közti kapcsolat ábrázolásában. Peirce számára a rajz lehetővé teszi, hogy hipotézisekkel kísérletezzen, még mielőtt azok lejegyezhetőkké, a nyelv által kifejezhetőkké válnának, és ismert az erről szóló megfogalmazása: „I do not think, I never reflect in words: I employ visual diagrams” („Nem szavakkal gondolkodom, sosem szavakkal fejezem ki magam: vizuális diagramokat használok”) [MS 619, 1909]. Itt jól érzékelhető a nonverbális képi elemek szerepe a tudományos kéziratokban. A látás csatornáján keresztül közvetlenül, nyelvi kitérők nélkül valósul meg az értelemkövetítés. Ez a funkció közös a tudományos és az irodalmi kéziratokban, utóbbiakban azonban az ábrák, a keletkezés dinamikáját tápláló váltakozásokon keresztül, kölcsönhatásba kerülnek a nyelvvel.

Klasszikus példa erre Valéry több kézírata, így *Az ifjú párka* című vers egyik oldala is. Az első sort még gondos szépírással vetette papírra: már korábban megvolt a költő fejében, és ugródeszkának használta a munka elkezdéséhez. Ezt követően tapogatódzik a „tisztá tett”, a „meghökkenés”, a „csönd”

témái körül, ám nem jár eredménnyel, így Valéry megszakítja a szöveget. Elfordítja a lapot, hogy egy másik részén a verbális közlésről áttérhessen a rajzolásra. Egy „fantasztikus architektúra” geometriája azonban újraindítja az írást: „ferme et flexible femme” [feszés és hajlékony nő] – ez a megfogalmazás fogja vezetni a verset. A lap ismét fordul egyet, az írás felszabadult és újból megindul, ám hamar újabb ábrák akasztják meg. A firkálás felszabadítja a kéz görcsösségét: miközben a kéz bejárja útját a lapon, a szellem megszabadul a szavak súlyától. Lebegő állapotba kerül, melyből hol a külső világ (emlék egy strandról), hol egy szimbólum emelkedik ki – Valéry „költői ingaórája” adja az ütemet. Ebből az álmodozásból emelkedik ki ez a bizonytalan írás, ami végül két verssorban kristályosodik ki: „Forme flexible et ferme / aux silences suivis d’actes purs” [Rugalmas és feszés formák / csöndekkel, utánuk tiszta tettek]. Meglett a strófa kulcsa, és innentől a rajzok már nem megszakítják az írást, hanem nagy, valéry-i emblémák – a tenger, egy nekiiramodó hajó – kísérik.

Mindent egybevéve ez a lap mentális műveletek sorozatának lenyomatait teszi láthatóvá. Az első sor egy már nyelvivé tett gondolatot továbbít a szelemből a kéz felé. A vázlat töredékei felfedik a verbális forma keresésére összpontosító mentális aktivitást, a firkák pedig a tudat peremén végbemenő motoros aktivitás lenyomatait rögzítik.

4. MILYEN JÖVŐ VÁR AZ ÍRÁSRA ÉS A GENETIKUS KRITIKÁRA?

Ezek az adatok a kézírásról a billentyűzetre való átállással eltűnnek. A történelem során megjelent kézírásos technikák minden egyes jellemzőjükben ellentétesek a digitális íráséival, legyen szó a hordozó anyagiságáról és térbeliségéről, az írások egyediségéről és változatosságáról vagy akár a test és a kéz íráshoz való viszonyáról – hogy csak hármat említsünk a számos további közül. Ezeknek a változásoknak magától értetődően kognitív természetű következményei is vannak: az írás aktusának más módon való elsajátítása, a motoros programok megváltozása és – bár ez még igen kevésé feltárt terület – a lehetséges visszahatás az agy magasabb szintű funkcióira. Egyelőre alig tanulmányozták terepen e változások hatásait. Franciaországban írók körében végzett nem reprezentatív felmérések állnak rendelkezésünkre, melyek statisztikai értelemben ugyan nem megbízhatóak, néhány elemi megfigyelést azonban így is megengednek. Először is a kézírás fennmaradt: van, amikor az előmunkálatok során használják, és van, amikor a billentyűzettel felváltva. Korlátozottnak tűnik a variánsok megőrzése, gépelés esetén a leggyakoribb korrekci-

ós eljárás a törlés. Végül pedig a számítógépnek a létrehozott művek természetére nincs kézzelfogható hatása. Mindez alaposabb kutatást igényel, és ez a kis rajz bemutatja, hogyan marad fenn a régi az újban – legalábbis a rajzoló képzeletében (7. ábra).

Itt kell megemlíteni, hogy a kézírás ezúttal digitális hordozókon jelenik meg újra: okostelefonon, tableten vagy munkaeszközökön, s így megerősítést nyer az, ami mindig is jellemezte az írás történetét, vagyis hogy a különböző technikák egyszerre vannak jelen. Az írás vége tehát, amit egy nagy amerikai lap⁷ nemrégiben fennhangon hirdetett, nem holnap jön el. De vajon eljött a genetikus kritika vége?

A számítógép kapcsán a genetikus kritika ugyanazzal a problémával szembesül, mint a történelem esetében: az archiválás és a leletek továbbadásának problémájával. A különböző kulturális kontextusokban egészen más válaszokat adtak a felmerülő kérdésekre. Kínában a pekingi Irodalmi Archívumok Intézete továbbra is csak ideogrammatikus kéziratokat vesz át, és nem fogad el digitális eszközöket, az Egyesült Államokban viszont a Kongresszusi Könyvtár már a nyolcvanas évektől kezdve átvesz informatikai eszközökre rögzített írásokat. Nyugaton ez a döntés magától értetődött, karakteressége mögött egy, az írás jövőjével kapcsolatos elképzelés áll, ugyanakkor számos problémát is felvet.

A számítógépek valójában sokkal sérülékenyebbek, mint a kéziratok, élettartamuk – legalábbis egyelőre – nem évszázadokban, hanem legjobb esetben is csak évtizedekben mérhető. Az anyag elöregedésén túl ott van még a funkcionális elavulás. Tudjuk, hogy ha egy számítógépből adatokat szeretnénk kinyerni, akkor korának technikai környezetével kell rendelkezniünk, a tulajdonképpen értelemben vett archiváláshoz pedig mai és tartós hordozókra kell átmásolnunk a tartalmakat, ami ugyan még mindig összetett dolog, de ma már rutineljárásnak számít. A marbach-i német irodalmi archívumban alkalmazott eljárások sémája (8. ábra) jól illusztrálja, hogy milyen hosszadalmas programot kell végrehajtani e művelethez.

De nem állok meg itt, ugyanis ez a transzfer csak a szövegfelszínt őrzi meg, a formázást és – érthető okokból – a szöveg keletkezését már nem. A genetikus informatika úttörőinek ahhoz, hogy hozzáférhessenek ezekhez az információkhoz, létre kellett hozniuk e tartalmak teljes másolatát – egész kötetek átvitelét kellett megvalósítaniuk –, amiket így speciális szoftverekkel lehet megvizsgálni. Ennek segítségével a metaadatok – vagyis egyrészt a szerző vagy az operációs rendszer által végrehajtott módosítások nyomai, másfelől a

⁷ *Los Angeles Times*, idézi a *Courrier International*, 2013. szept. 19. – szept. 25., 33.

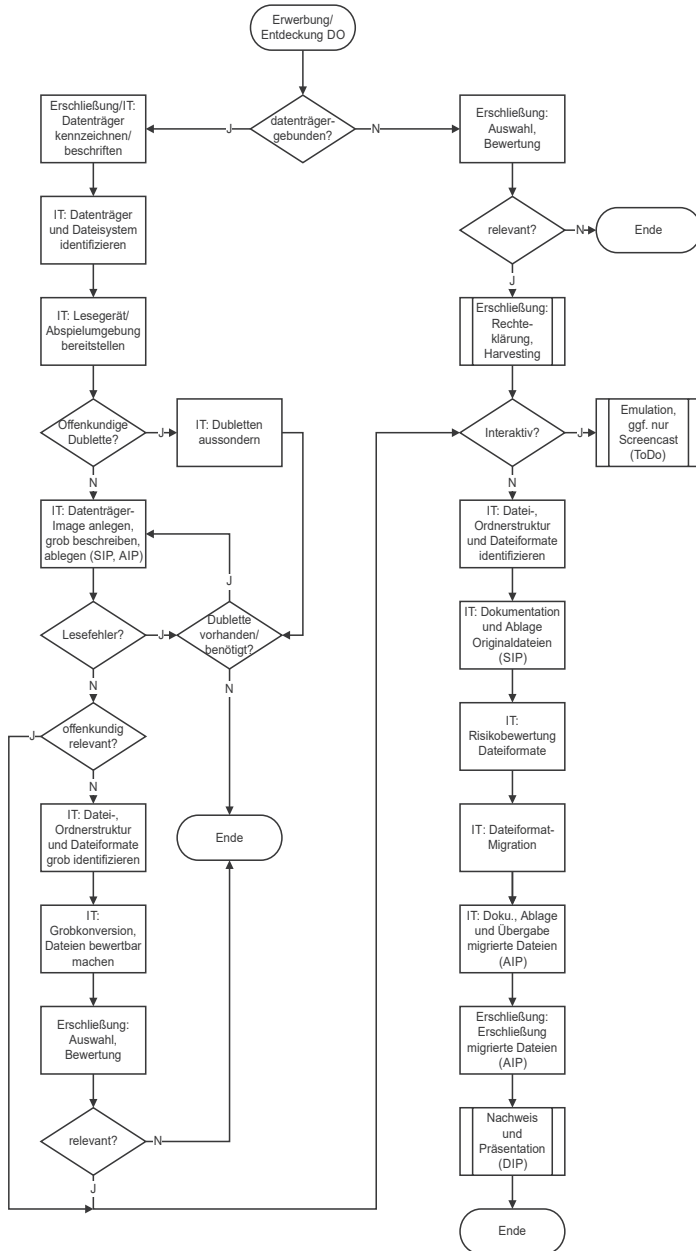


l'envain de demain

7. ábra: Humoros rajz a múlt századból

törölt, de a lemez mágneses felszínén továbbra is jelenlévő szövegelemek – egy része visszanyerhető. Itt most nem mehetek bele a kísérlet részleteibe, a WRAB 2014-es kongresszusán egy szimpóziumon külön beszámoltak róla.⁸ Most csak megjegyzem, hogy a kutatások kezdenek nemzetközi szintre lépni és érdekesítő eredményeket hoznak, melyek egy új, digitális szekvenciákra, vagyis pillanatok sorozataira, nem pedig manuális folyamatokra alkalmazott genetikai kritika körvonalait rajzolják ki. Maguk a kutatás tárgyai is alakulóban vannak, és olykor a genetikai kritika előnyére változnak, mint ahogy ez a helyzet az SSD-k, az elektronikus merevlemezek esetében, melyek hosszabb ideig őrzik meg a törölt bejegyzéseket. Máskor egészen új problémákat vetnek fel, mint például a merevlemezeket felváltó vagy kiegészítő felhők esetében. De egészen eredeti megközelítésekre is gondolhatunk, melyek nem várt helyen találhatnak előzményeket. A várakozásokkal ellentétben Sigmund Freudra gondolok, aki már egy évszázada is érdeklődött az írás kettős, a múltat és a jelent egyszerre megtestesítő természetéről. *Feljegyzések a varázsnotezsről* című esszéjében egy kezdetleges korabeli eszközről értekezik, ami megőrizte az írás nyomait egy formázható hordozón, miközben a ráhelyezett papírlapra

⁸ A Turku Egyetemen (Finnország), Christophe Leblay által szervezett *Temps de l'écriture et représentations dynamiques* című szimpóziumról van szó.



8. ábra: Digitális dokumentum áthelyezése tartós hordozóra – műveletek sémája.
 (Deutsches Literatur-Archiv, Marbach, BRD)

írtak. Manapság talán álmodozhatunk egy olyan varázsszámítógépről, ami illeszkedik az író munkájához, és alkalmas munkája keletkezésének programozott megőrzésére. Megvalósítása egészen biztosan technológiai kihívást jelent, de a kutatók fiatal nemzedékeinek is kell hagyni leküzdendő kihívásokat. Egyszerre nyílik meg előttük a kéziratok hatalmas birodalma – amit a genetikus kritika szóra bírt – és a gépek új világa, amelyeket még meg kell tanítanunk arra, hogy beszéljenek hozzánk. Remélem, szép felfedezéseket fognak tenni ezen a területen, és közben jól is fogják érezni magukat – jó utat és sok szerencsét kívánok nekik!

(HAY, Louis. „La critique génétique: une autre approche de l’écriture?”. In *Recherches en écritures: regards pluriels*, éd. Sylvie PLANE, Charles BAZERMAN, Fabienne RONDELLI, Christiane DONAHUE, Arthur N. APPLEBEE, Catherine BORÉ, Paula CARLINO, Martine Marquilló LARRUY, Paul ROGERS et David RUSSELL, 607–618. Recherches textuelles 13. Paris: Université de Lorraine, 2016.)

Fordította: *P. Simon Attila*

